

OVERWEGINGEN

VIII - Wat wij maken

Over product, materiaal en afstemming

OVERWEGINGEN

Essays in het kader van ORITUR

De reeks OVERWEGINGEN vormt een doorlopende verzameling beschouwende essays die voortkomen uit de grondhouding van ORITUR.

Waar de ORITUR-traktaten de filosofische uitgangspunten verkennen, richten de OVERWEGINGEN zich op de ontmoeting met de wereld. Zij onderzoeken maatschappelijke, culturele, architectonische, wetenschappelijke en filosofische ontwikkelingen zonder deze te beoordelen vanuit een vooraf vaststaand systeem. De essays zijn daarom geen aanvullingen op de traktaten en evenmin toepassingen ervan. Zij zijn pogingen om verschijnselen aandachtig te lezen en te verstaan vanuit dezelfde grondhouding waaruit ORITUR is ontstaan.

Ieder essay begint bij een concreet fenomeen: een gebouw, een stad, een persoon, een maatschappelijke ontwikkeling, een wetenschappelijke ontdekking of een culturele verandering. Vanuit dat vertrekpunt wordt gezocht naar de onderliggende vragen die ieder tijdperk kenmerken: welk mensbeeld ligt eraan ten grondslag, welk wereldbeeld wordt zichtbaar en welke houding vraagt het van de mens?

De essays willen niet overtuigen, maar onderzoeken. Zij zoeken niet naar definitieve antwoorden, maar naar een dieper verstaan. Daarom dragen zij de naam OVERWEGINGEN. Een overweging is geen conclusie, maar een uitnodiging tot aandachtig kijken, luisteren en denken.

Zoals een gebouw pas werkelijk betekenis krijgt wanneer het wordt bewoond, zo krijgen ook ideeën hun betekenis in de ontmoeting met de werkelijkheid. Iedere nieuwe ontwikkeling, iedere nieuwe vraag en iedere nieuwe tijd vraagt daarom opnieuw om bezinning.

De OVERWEGINGEN zijn een open reeks. Nieuwe essays kunnen zich aandienen wanneer ontwikkelingen daarom vragen. Niet omdat ORITUR onvolledig zou zijn, maar omdat een levende grondhouding zich steeds opnieuw verhoudt tot een wereld die blijft veranderen.

Misschien is dat ook de diepste betekenis van deze reeks.

Niet de wereld vastleggen.

Maar haar aandachtig tegemoet treden.

Vanuit de overtuiging dat de meest wezenlijke betekenis zich niet laat afdwingen, maar zich kan aandienen waar mens, plaats, tijd en werkelijkheid zich op elkaar afstemmen.

Inleiding

Wij maken voortdurend. Wij maken voorwerpen, producten, gebouwen en omgevingen. Wat wij maken lijkt zo vanzelfsprekend dat wij zelden stilstaan bij de verhouding die eraan voorafgaat: de verhouding tussen wat wij willen maken en datgene waarvan het maken afhankelijk is.

Toch begint ieder gemaakt ding bij iets wat er al is. Er is een grondstof, een materiaal, een plaats, een eigenschap, een beperking en een mogelijkheid. Maken betekent daarom niet alleen iets voortbrengen, maar ook omgaan met een werkelijkheid die aan het maken voorafgaat.

In de geschiedenis zijn producten gestandaardiseerd, in grote aantallen vervaardigd en over grote afstanden verspreid zonder dat daarmee noodzakelijk de relatie met hun materiaal of herkomst verloren ging. De vraag is dus niet wanneer de mens begon te produceren, maar hoe de verhouding tot het gemaakte is veranderd.

Die vraag krijgt bijzondere betekenis wanneer het product een bouwwerk wordt. Een gebouw is samengesteld uit producten en materialen, maar wordt zelf ook een product dat langdurig onderdeel blijft van de werkelijkheid. Het wordt gebruikt, raakt aan zijn omgeving, veroudert, vraagt onderhoud en wordt aangepast. Het maken ervan is een moment; zijn bestaan gaat daarna verder.

Dit essay wil niet bepalen hoe vroeger gebouwd had moeten worden, noch pleiten voor een terugkeer naar een verloren ambachtelijke wereld. Het onderzoekt hoe onze omgang met wat wij maken is veranderd en wat die verandering betekent voor materiaal, product en bouwwerk. Daarbij staat één vraag centraal: hoe gaan wij om met wat wij hebben gemaakt?

I. Maken

De mens maakt. Uit aarde wordt een pot gevormd, uit graan brood, uit hout een balk en uit steen een muur. Maken is geen moderne activiteit, maar een van de meest wezenlijke menselijke verhoudingen tot de werkelijkheid. In dat maken wordt de werkelijkheid veranderd, maar niet eenvoudigweg vervangen. Wat ontstaat, blijft verbonden met datgene waaruit het is voortgekomen.

De klei bepaalt mede wat de pot kan worden; de houtsoort, de vezelrichting en de groei van de boom beïnvloeden wat een balk kan zijn. Ieder materiaal opent mogelijkheden en stelt grenzen. Wie iets maakt, moet zich daarom verhouden tot wat hij aantreft. Maken is altijd ook een vorm van afstemming, al werd dat woord daarvoor niet noodzakelijk gebruikt.

Door langdurige ervaring leerden mensen grondstoffen herkennen, selecteren en bewerken. Uit die ervaring ontstonden technieken, en uit technieken tradities waarin kennis niet alleen in woorden of voorschriften werd bewaard, maar ook in handelingen, gereedschappen, details en gebouwde voorbeelden.

Daarom hoeft standaardisering geen breuk met een materiële cultuur te betekenen. Gelijkvormige producten kunnen juist voortkomen uit diepgaande kennis van materiaal en productie. De mogelijkheid om iets telkens opnieuw te maken kan het resultaat zijn van zorgvuldig waarnemen en begrijpen. De vraag is niet of wij standaardiseren, maar wat er met die verworven kennis gebeurt wanneer het product eenmaal beschikbaar is.

II. Het product

Het maken brengt iets voort dat vervolgens een eigen bestaan krijgt: het product. Zodra iets is gemaakt, staat het niet meer uitsluitend in de handen van degene die het heeft vervaardigd. Het wordt gebruikt, verhandeld, doorgegeven en opnieuw toegepast. Het treedt een wereld binnen die groter is dan het moment van zijn vervaardiging.

De geschiedenis kent talrijke voorbeelden van seriële productie. Romeinse terra sigillata werd in grote aantallen vervaardigd en over grote afstanden verspreid. Ook de Chinese porseleinproductie berustte op verfijnde kennis van grondstoffen, vorming en bakken. In beide gevallen konden standaardisering en materiaalkennis samengaan. De standaard was niet noodzakelijk de ontkenning van het materiaal, maar kon juist de uitdrukking zijn van een opgebouwde ervaring.

Ook bouwproducten brengen vaste maten, vormen en eigenschappen mee. Een baksteen, dakpan of houten balk kan worden herhaald zonder daardoor zijn materiële karakter te verliezen. Het product kan worden gezien als een drager van kennis, waarvan de eigenschappen in een groter geheel worden benut. Het kan echter ook worden beschouwd als een neutraal beschikbaar element, gekozen omdat het een vooraf bepaald resultaat mogelijk maakt.

Daar ligt het onderscheid dat voor dit essay van belang is. Het product als werkelijkheid vraagt om kennis van wat het is en wat het meebrengt. Het product als middel wordt vooral beoordeeld op wat ermee kan worden bereikt. Die tweede benadering is niet automatisch verkeerd, maar kan de aandacht verleggen: niet langer bepaalt het product mede de toepassing, maar bepaalt de gewenste toepassing welk product wordt gezocht.

III. Bouwen als product

Ook bouwen is maken. Afzonderlijke producten worden ter plaatse verbonden tot iets dat groter is dan de som van de onderdelen. Baksteen wordt muur, hout wordt constructie, glas wordt gevel. Een bouwwerk is daarmee zelf een product, maar het onderscheidt zich van veel gebruiksvoorwerpen doordat het langdurig op dezelfde plaats blijft en voortdurend in aanraking komt met klimaat, bodem, licht, gebruik en tijd.

De onderdelen verliezen hun eigenschappen niet wanneer zij in een groter geheel worden opgenomen. Hout blijft reageren op vocht en temperatuur, steen neemt warmte op en geeft die weer af, metaal zet uit en krimpt en leem reageert op vocht. Het samengaan van materialen heft hun onderlinge verschillen niet op. Het maakt die verschillen juist werkzaam binnen een nieuwe samenhang.

Bouwen is daarom meer dan het samenstellen van beschikbare producten. Het vraagt inzicht in de wijze waarop hun eigenschappen elkaar ontmoeten. Een aansluiting is niet alleen een geometrische verbinding, maar ook een ontmoeting tussen verschillende vormen van werking. Het detail bepaalt mede hoe beweging kan worden opgevangen, vocht wordt afgevoerd en onderdelen kunnen worden onderhouden of vervangen.

Ook maatvoering kan vanuit die samenhang worden begrepen. De maat van een baksteen kan het verband bepalen, het verband de maat van de muur en de muur de plaats van openingen. Een gestandaardiseerd product kan zo deel worden van een architectonische orde zonder zijn eigenheid te verliezen. Het product is dan niet het einde van de materiële kennis, maar een nieuw vertrekpunt.

IV. De omgang met het product

Een product kan worden gebruikt zoals het bedoeld is, maar ook worden aangepast, gecombineerd of opnieuw geïnterpreteerd. Dat is op zichzelf geen probleem. Menselijke cultuur bestaat mede uit het opnieuw toepassen en betekenis geven aan wat al is gemaakt. De vraag is wat bij die toepassing bepalend wordt.

Wanneer de eigenschappen van het product uitgangspunt blijven, kan een nieuwe toepassing een verrijking zijn. Het product wordt opnieuw gelezen en binnen een andere samenhang gebracht. Wanneer vooral het

gewenste effect bepalend is, dreigt het product te worden gereduceerd tot een middel. Zijn eigenschappen zijn dan alleen van belang voor zover zij het beoogde resultaat ondersteunen.

De moderne productcultuur heeft de keuzevrijheid sterk vergroot. Materialen kunnen worden bewerkt, samengesteld en voorzien van nieuwe eigenschappen. Producten kunnen van grote afstand worden aangevoerd en gecombineerd zonder dat hun oorspronkelijke omgeving nog zichtbaar hoeft te zijn. Die vrijheid heeft grote voordelen en maakt veel mogelijk wat eerder niet kon.

Maar wanneer vrijwel ieder gewenst effect door een beschikbaar product kan worden bereikt, hoeft de vraag naar het eigen karakter van dat product niet vanzelfsprekend meer te worden gesteld. Een kleur, textuur of oppervlak kan worden gekozen om de uitstraling die het aan een gebouw geeft. Het product wordt dan vooral drager van een betekenis die vooraf is bepaald. De vrijheid om te maken blijft waardevol, maar vraagt om aandacht voor de werkelijkheid die door die vrijheid naar de achtergrond kan verdwijnen.

V. Materiaal en herkomst

Achter ieder product bevindt zich materiaal, en achter materiaal een geschiedenis. Hout is afkomstig van een boom die onder bepaalde omstandigheden is gegroeid. Klei komt voort uit een specifieke bodem; natuursteen draagt een geologische geschiedenis met zich mee. Ook binnen dezelfde materiaalcategorie kunnen verschillen bestaan die niet volledig zichtbaar worden in de algemene productnaam.

Een productspecificatie maakt eigenschappen benoembaar en hanteerbaar. Zij kan maat, sterkte, gewicht, isolatiewaarde of vochtgedrag vastleggen. Dat is noodzakelijk voor een betrouwbare toepassing. Maar een beschrijving blijft een selectie van eigenschappen die voor een bepaald doel relevant worden geacht. Zij is niet hetzelfde als de volledige werkelijkheid van het materiaal.

De vergelijking met wijn maakt dat onderscheid begrijpelijk. Een wijn kan worden beschreven aan de hand van druivenras, alcoholpercentage en zuurgraad, terwijl herkomst, bodem, klimaat en vervaardiging gezamenlijk een karakter kunnen voortbrengen dat niet in één afzonderlijke meetwaarde opgaat. Het begrip terroir verwijst naar die verbondenheid tussen product en plaats. Een vergelijkbare aandacht kan ook bij materialen betekenis krijgen, zonder te veronderstellen dat ieder materiaal een mysterieuze eigenschap bezit.

De herkomst kan technisch, zintuiglijk of cultureel werkzaam blijven. Zij kan zichtbaar zijn in kleur en structuur, blijken uit de manier waarop een materiaal zich laat bewerken, of betekenis krijgen binnen een bouwcultuur. Het product kan gelijkvormig zijn geworden, terwijl de werkelijkheid waaruit het voortkomt niet volledig gelijk is. Wat niet in een classificatie staat, is daarom niet automatisch zonder betekenis.

VI. Werking

Materiaal is niet alleen aanwezig; het doet ook iets. Het reageert op zijn omgeving, ondergaat veranderingen en beïnvloedt de omstandigheden waarin het wordt toegepast. De werking ontstaat nooit geïsoleerd. Zij komt tot uitdrukking in de verhouding tot andere materialen, de constructie, het klimaat, de plaats en het gebruik.

De massa van steen kan warmte opslaan, leem kan vocht bufferen en hout kan beweging vertonen onder invloed van vocht en temperatuur. De eigenschap die in de ene situatie een beperking vormt, kan in een andere situatie juist een kwaliteit zijn. Materiaalkennis vraagt daarom meer dan het selecteren van een product met de gewenste waarden. Zij vraagt inzicht in wat het materiaal in een concrete situatie zal doen.

Techniek kan ongewenste eigenschappen compenseren of beheersen. Coatings kunnen oppervlakken beschermen, afdichtingen kunnen vocht tegenhouden en aanvullende lagen kunnen thermische prestaties verbeteren. Die mogelijkheden zijn waardevol. De vraag ontstaat wanneer beheersing de vanzelfsprekende eerste reactie wordt en de oorspronkelijke werking vooral als probleem wordt beschouwd dat moet worden uitgeschakeld.

Naast aantoonbare fysische eigenschappen bestaat ook de menselijke ervaring van materiaal en omgeving. Niet iedere ervaring is daarmee een bewezen fysisch verschijnsel, maar het ontbreken van een volledige verklaring is evenmin op zichzelf een bewijs dat er niets te onderzoeken valt. Vragen naar ervaren kwaliteit, herkomst en mogelijke energetische werking vragen om onderscheidingsvermogen: wat is meetbaar, wat wordt ervaren en wat is nog een hypothese? Afstemming vraagt niet om een voorafgaand geloof, maar om aandacht zonder overhaaste conclusies.

VII. Het detail

De kennis van materiaal wordt zichtbaar in constructie, maatvoering, verbinding en detail. Het detail is niet slechts een toevoeging aan het gebouw, maar een plaats waar de omgang met materiaal concreet wordt. Hout heeft een vezelrichting en reageert op vocht; steen kent een eigen structuur en wijze van breken; baksteen brengt een maat mee die invloed kan hebben op het verband.

In traditionele bouwculturen was veel van deze kennis opgenomen in de praktijk. Zij werd overgedragen door te maken, te herstellen en opnieuw te bouwen. Traditie hoeft daarom niet in de eerste plaats het bewaren van een vorm te betekenen. Zij kan ook worden begrepen als het bewaren van kennis over hoe met een werkelijkheid wordt omgegaan. De vorm is dan het zichtbare resultaat van die kennis, niet een voorschrift dat los van haar oorsprong moet worden herhaald.

Een eenvoudig detail kan rijk zijn wanneer het voortkomt uit een nauwkeurig begrip van materiaal en constructie. Een complex detail kan daarentegen oppervlakkig blijven wanneer de complexiteit vooral dient

om een vooraf bepaald beeld te realiseren. Beide kunnen technisch uitvoerbaar en visueel overtuigend zijn; het verschil ligt in de verhouding die eraan voorafgaat.

Het ene detail volgt het materiaal; het andere laat het materiaal het beeld volgen. Daarmee wordt detaillering een vorm van kennis. Het gaat niet alleen om het vermogen een detail te tekenen, maar om het vermogen te herkennen welk detail de ontmoeting tussen materialen, gebruik en tijd vraagt.

VIII. Wanneer materiaal beeld wordt

Wanneer materiaal vooral wordt gekozen om wat het laat zien, verandert de verhouding tot het gemaakte. Hout kan worden gezocht vanwege warmte en natuurlijkheid, baksteen vanwege kleur en textuur, natuursteen vanwege zijn tekening en glas vanwege transparantie. Dat zijn op zichzelf legitieme esthetische overwegingen. Architectuur mag schoonheid voortbrengen en materialen mogen sfeer en betekenis dragen.

Het probleem ontstaat wanneer het vooraf gewenste effect de materiële werkelijkheid gaat vervangen waarop het had kunnen berusten. Het materiaal wordt dan een instrument van voorstelling. Hout verschijnt als beeld van warmte, steen als beeld van tijdloosheid en leem als beeld van verbondenheid met de aarde. Het product kan technisch verantwoord zijn toegepast, terwijl zijn herkomst, werking en levensloop nauwelijks deel uitmaken van de keuze.

Ook duurzaamheid kan tot beeld worden. Een materiaal kan duurzaamheid suggereren zonder dat de volledige werkelijkheid van winning, productie, transport, toepassing, onderhoud en levensduur is beschouwd. De uitstraling van natuurlijkheid of duurzaamheid is geen bewijs dat het materiaal in samenhang zorgvuldig is toegepast.

Daarmee ontstaat een merkwaardige vorm van materialiteit die tegelijk kan ontmaterialiseren: het materiaal blijft zichtbaar, maar zijn eigenheid raakt op de achtergrond. Het gebouw wordt dan een verzameling van afzonderlijke effecten in plaats van een samenhang waarin plaats, materiaal, constructie en gebruik elkaar beïnvloeden. Het verschil is niet altijd aan het uiterlijk af te lezen. Hetzelfde materiaal kan zowel vanuit zijn werking als vanuit zijn beeld worden toegepast. De vraag is welke verhouding eraan voorafging.

IX. Het product in de tijd

Het maken is niet het einde van het product, maar het begin van zijn verdere bestaan. Een product wordt gebruikt, aangeraakt, onderhouden, hersteld en uiteindelijk vervangen, bewaard of afgedankt. De materialen veranderen en dragen sporen van gebruik. Dat hoeft geen afwijking te zijn; het hoort bij hun bestaan.

Ook een bouwwerk wordt door gebruik, klimaat en tijd voortdurend opnieuw in verhouding tot de werkelijkheid gebracht. Wat bij het ontstaan een keuze was, wordt later een concrete werking. Een zorgvuldig gekozen materiaal kan zijn kwaliteiten behouden of door veroudering juist rijker worden. Een materiaal dat vooral vanwege zijn verschijningsvorm is gekozen, kan laten zien dat het gewenste beeld en zijn werkelijke gedrag niet vanzelfsprekend samenvallen.

Daarom behoort tijd tot het wezen van het product. Een gebouw kan niet uitsluitend worden beoordeeld op zijn verschijningsvorm bij oplevering. Ook de mogelijkheid tot onderhoud, herstel, vervanging en aanpassing hoort bij de kwaliteit van het gemaakte. Een product dat alleen in zijn oorspronkelijke toestand betekenis heeft, wordt kwetsbaar zodra die toestand verandert.

Tijd is geen vijand van het product. Zij is de fase waarin zichtbaar wordt hoe het product zich verhoudt tot de werkelijkheid. Niet iedere verandering is een mislukking en niet iedere onvolkomenheid is vermijdbaar. Het onderscheid ligt eerder tussen verandering waarmee rekening is gehouden en verandering die pas als verrassing wordt ontdekt.

X. Verantwoordelijkheid en productcultuur

Verantwoordelijkheid begint niet pas wanneer iets misgaat. Zij begint bij de keuze zelf en strekt zich uit over productie, toepassing, gebruik, onderhoud en vervanging. Dat betekent niet dat iedere consequentie vooraf volledig kan worden voorzien. De werkelijkheid is daarvoor te complex. Verantwoordelijkheid betekent dat de mogelijke werking en gevolgen van een keuze zo goed mogelijk worden meegenomen, zonder te doen alsof alles beheersbaar is.

De moderne productcultuur heeft de afstand tussen grondstof en gebruik vergroot. Productie is gespecialiseerd geraakt, materialen worden op afstand gewonnen en verwerkt, en producten worden wereldwijd verhandeld. Die ontwikkeling heeft betrouwbaarheid, toegankelijkheid en ongekende mogelijkheden gebracht. Tegelijk kan de samenhang tussen herkomst, materiaal, toepassing en onderhoud over verschillende partijen en systemen verdeeld raken.

De bosbouwer kent het bos, de producent het product, de leverancier de specificatie, de bouwer de verwerking en de beheerder het onderhoud. Elk bezit belangrijke kennis, maar de relatie tussen die vormen van kennis kan verloren gaan. Het product wordt dan wat ervan is vastgelegd, het materiaal wat ervan kan worden gespecificeerd en het gebouw wat ervan kan worden afgebeeld.

Dit is niet uitsluitend een tekortkoming van architecten of bouwers. De architectuur weerspiegelt een bredere cultuur waarin beschikbaarheid, reproduceerbaarheid, uiterlijk en directe toepasbaarheid zwaar wegen. De opgave is daarom niet om producten of techniek af te wijzen, maar om de samenhang tussen herkomst, eigenschap, werking, toepassing, detail, onderhoud en tijd opnieuw te herkennen. Duurzaamheid

wordt dan niet alleen een boodschap of label, maar kan voortkomen uit de zorgvuldigheid waarmee het gemaakte zijn verdere bestaan tegemoetgaat.

XI. Wanneer de werkelijkheid terugkomt

Een product kan een beeld dragen, maar het kan zijn materiële werkelijkheid niet onbeperkt verbergen. Zodra het wordt gebruikt, treedt het opnieuw in verhouding tot vocht, temperatuur, licht, belasting en tijd. Wat bij het ontwerp nauwelijks zichtbaar was, wordt werkzaam. Het beeld is vaak gericht op het moment waarop het product nieuw is; de werkelijkheid blijft veranderen.

Een materiaal kan verkleuren, uitzetten, krimpen, vervuilen of verweren. Dat hoeft geen mislukking te zijn. Veroudering kan schoonheid voortbrengen en gebruik kan een materiaal betekenis geven. De vraag is niet of een gebouw onveranderd blijft, maar of met zijn veranderlijkheid rekening is gehouden.

Wanneer materialen voornamelijk als afzonderlijke effecten zijn gekozen, kan het gebouw afhankelijk worden van voortdurende correcties om het oorspronkelijke beeld te behouden. Coatings, kitnaden, vervangingen en aanvullende voorzieningen kunnen nodig blijken. Techniek kan veel herstellen, maar kan niet voorkomen dat materiaal uiteindelijk zijn eigen eigenschappen laat gelden.

Daarom is de tijd een eerlijke toets. Niet alleen het beeld bij oplevering, maar ook het gedrag in gebruik laat zien wat de oorspronkelijke keuzes teweegbrengen. De nieuwe toestand is nooit uitsluitend het resultaat van wat de maker heeft gewild. Zij ontstaat uit de ontmoeting tussen het gemaakte en de werkelijkheid waarin het terecht komt.

XII. Afstemming

Wanneer materiaal niet alleen als product wordt gezien, maar als een werkelijkheid met herkomst, eigenschappen en werking, verandert ook de betekenis van bouwen. Het gaat niet uitsluitend om het samenbrengen van beschikbare producten tot een gewenst resultaat, maar om het aangaan van een verhouding met datgene wat wordt gebruikt.

Afstemming kan niet worden teruggebracht tot een universeel voorschrift. Ieder materiaal brengt andere mogelijkheden en beperkingen mee; iedere plaats kent andere omstandigheden en ieder gebruik stelt eigen eisen. Afstemmen begint daarom niet met een oplossing die vervolgens passend wordt gemaakt, maar met het proberen te begrijpen wat de situatie zelf vraagt.

Dat betekent niet dat de mens zich aan materiaal moet onderwerpen of dat materiaal zijn eigen gang moet gaan. Menselijke bedoeling blijft van belang. Maar die bedoeling hoeft de werkelijkheid niet volledig vast te leggen. De eigenschappen van hout, de maat van baksteen, de structuur van steen of de werking van leem kunnen invloed krijgen op het resultaat. Het materiaal wordt geen menselijk handelend wezen, maar zijn werkelijkheid neemt deel aan het ontstaan.

Afstemming vraagt dus niet om minder precisie of minder techniek. Zij vraagt om een bredere kennis: kennis van wat kan worden benoemd én openheid voor wat nog niet volledig wordt begrepen. Een gestandaardiseerd product kan deel uitmaken van een verfijnde architectonische ordening, zolang de standaard niet als eindpunt wordt beschouwd maar als uitgangspunt voor verdere afstemming.

Misschien is dat wat materiaal lezen betekent: niet dat het materiaal letterlijk spreekt, maar dat het niet langer als stil wordt beschouwd. Het brengt een geschiedenis, eigenschappen en werking mee. Bouwen wordt dan een vorm van luisteren, waarin de menselijke bedoeling en de werkelijkheid elkaar ontmoeten zonder dat één van beide volledig wordt genegeerd.

XIII. Wat wij maken

Wij hebben geleerd steeds meer te maken. Wij kunnen materialen veranderen, producten standaardiseren en productie vrijwel overal ter wereld organiseren. De mogelijkheden zijn groot en hoeven niet te worden teruggedraaid. Maar juist daardoor wordt een andere vraag belangrijk: niet alleen wat wij kunnen maken, maar wat wij maken wanneer wij iets maken.

Ieder product begint bij een werkelijkheid die eraan voorafgaat: grondstoffen, materiaal, plaats, energie, menselijke arbeid en kennis. Tijdens het productieproces krijgt die werkelijkheid een nieuwe vorm, maar haar geschiedenis verdwijnt daarmee niet. Het product blijft eigenschappen meedragen, blijft werken en verandert door gebruik en tijd. Hetzelfde geldt voor het bouwwerk, dat gedurende zijn bestaan opnieuw in verhouding treedt tot zijn omgeving en de mensen die ermee leven.

Daarom is het gemaakte nooit alleen datgene wat wij hebben bedoeld. Ontwerpen kan worden begrepen als het voorbereiden van een verhouding tussen plaats, materiaal, gebruik, constructie en tijd. Maken verwezenlijkt die verhouding, maar wat daarna ontstaat, kan nooit volledig worden bepaald. Het materiaal blijft werken, de plaats blijft werken, de tijd blijft werken en de gebruiker brengt nieuwe omstandigheden en betekenissen mee.

Misschien ligt daarin de wezenlijke betekenis van bouwen. Niet dat wij de werkelijkheid naar onze hand zetten, maar dat wij iets maken dat zich met de werkelijkheid kan verbinden. Dan wordt materiaal meer dan grondstof, het product meer dan een beschikbaar object en het bouwwerk meer dan een vastgelegd beeld. Het krijgt een bestaan dat niet volledig meer van de maker is.

Wat wij maken, maakt uiteindelijk ook iets met ons.

Nabeschuwing

Misschien is de belangrijkste vraag die uit deze beschouwing overblijft niet wat wij met materialen kunnen maken, maar hoeveel van de werkelijkheid waarmee wij werken nog door ons wordt herkend. Ons vermogen om te meten, te classificeren, te standaardiseren en te produceren is sterk ontwikkeld. Dat heeft veel gebracht, maar kan ook de indruk wekken dat wat nauwkeurig is beschreven daarmee volledig is gekend.

De vraag naar herkomst, naar de betekenis van plaats en naar aspecten van materiaal en omgeving die nog niet volledig worden begrepen, verdient geen geloofsverklaring en ook geen onmiddellijke afwijzing. Zij vraagt om zorgvuldig onderscheid tussen wat aantoonbaar is, wat wordt ervaren en wat nog onderzocht moet worden. Het belangrijke is niet dat wij het antwoord al kennen, maar dat wij de vraag niet bij voorbaat verliezen.

Afstemming vraagt niet minder kennis, maar een bredere kennis. Niet minder techniek, maar techniek die haar eigen grenzen kent. Niet minder maken, maar bewuster omgaan met wat wordt gemaakt. Wat wij maken treedt opnieuw de werkelijkheid binnen en begint daar aan een bestaan dat wij slechts gedeeltelijk kunnen bepalen.

Misschien begint werkelijk bouwen daarom niet bij het antwoord op de vraag wat wij willen maken, maar bij de bereidheid eerst te zien wat er al is.

Colofon

OVERWEGINGEN

Deel VIII

Wat wij maken

Over productie, materiaal en afstemming

Samenstelling

Robert Geurten

Eerste uitgave

2026

Deze uitgave maakt deel uit van de essayreeks **OVERWEGINGEN – Essays in het kader van ORITUR.**

De tekst is ontstaan uit een langdurige dialoog tussen Robert Geurten en ChatGPT (OpenAI), waarbij de inhoudelijke visie, samenhang en eindredactie berusten bij Robert Geurten.

© 2026 Robert Geurten

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur, behoudens de uitzonderingen die de wet stelt en het citeren in het kader van recensies, wetenschappelijk onderzoek of andere wettelijk toegestane vormen van bronvermelding.

Oktober 2026

Deze herziene uitgave bouwt voort op de oorspronkelijke tekst en brengt de gedachtegang opnieuw in samenhang. Daarbij zijn passages aangescherpt, herhalingen teruggebracht en onderlinge verbanden verduidelijkt, zonder de oorspronkelijke filosofische inzet te verlaten. De aanpassing beoogt de eigen gedachtegang van het essay beter tot uitdrukking te brengen en de relatie tussen product, materiaal, WERKING en afstemming helderder zichtbaar te maken.